

І. В. Ширкова

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ВПЛИВОВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ

Розглянуто питання впливу засобів масової інформації на позитивне ставлення до прав людини. Здійснено аналіз соціально – психологічних процесів впливу засобів масової інформації на психіку сучасних підлітків і молоді та факторів негативного впливу на становлення особистості молодого покоління. Досліджено чинники формування позитивного ставлення до прав людини.

Ключові слова: засоби масової інформації, права людини, правова культура.

Рассмотрены вопросы влияния средств массовой информации на положительное отношение к правам человека. Осуществлен анализ социально-психологических процессов влияния средств массовой информации на психику современных подростков и молодежи, факторов негативного воздействия на формирование личности молодого поколения. Исследованы факторы формирования позитивного отношения к правам человека.

Ключевые слова: средства массовой информации, права человека, правовая культура.

The questions of mass media's influence on the positive attitude to human rights were examined. Performed an analysis of the social and psychological processes of the influence of mass media on the psyche of teenagers and young people, of the factors, negatively impacting the formation of the personality of young generation. The factors of formation of a positive attitude towards human rights were analyzed.

Key words: media, human rights, legal culture.

© І. В. Ширкова, 2012

Постановка проблеми. Інформаційна сфера та інформаційні відносини охоплюють практично всі галузі людської діяльності. У сучасному світі, де інформація постає як основна цінність, питання про роль, значення і місце ЗМІ в соціально-політичній структурі суспільства є важливими як для теоретиків – філософів, політологів, соціологів, правознавців, психологів, так і для практиків – політиків, журналістів.

Проблеми взаємної відповідальності суспільства та засобів масової інформації, друкованих ідей, що можуть завдавати шкоди державі та суспільству, закликів до національної чи релігійної ненависті, що кваліфікуються як підбурювання до ворожнечі або насильства, продовжують залишатися дискусійними й актуальними. Зараз найбільшу стурбованість у спеціалістів викликають моделі агресії, неповага до прав людини, що демонструється ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок вивчення масової комунікації як соціального явища і чинника політичного процесу пов'язаний з іменем М. Вебера. У працях О. Тоффлера аналізується роль ЗМІ в постіндустріальному, інформаційному суспільстві. М. Фуко здійснив фундаментальне дослідження владних відносин і взаємовпливу масової інформації і влади.

Проблему соціальної відповідальності засобів масової інформації в контексті висвітлення й відстоювання політичних, економічних, етичних прав і свобод громадян розглядають як зарубіжні (О. Венгеров, О. Вартанова), так і вітчизняні вчені (В. Головій, Г. Хлистун, В. Шкляр). У цілому дослідники намагаються віднайти шляхи встановлення балансу між інформаційним, фінансовим та соціальним аспектами функціонування засобів комунікації, який сприяв би подальшому розвитку громадянського суспільства.

Механізми впливу засобів масової інформації на свідомість та поведінку людей досліджували Т. Тарасов, Е. Юдіна, О. Дроздов.

Особливої уваги заслуговує аналіз суспільної стурбованості з приводу медіа - насилля, що викликана загалом змістом художніх і мультиплікаційних фільмів, а також жорстокими відеоіграми та Інтернет-сайтами [1].

Водночас досі невирішеними залишаються питання впливу засобів масової інформації на позитивне ставлення до прав людини.

Метою статті є аналіз соціально - психологічних процесів впливу засобів масової інформації на психіку сучасних підлітків і молоді та факторів негативного впливу на становлення особистості молодого покоління й дослідження чинників формування позитивного ставлення

до прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні прийнято вважати, що засоби масової інформації, мас - медіа (Mass media) – це преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет-видання, кінематограф, звукозаписи і відеозаписи, відеотекст, телетекст, рекламні щити і панелі, домашні відеоцентри, що пов'язують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку. Всім цим засобам притаманні якості, що їх об'єднують – звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям.

Важливу роль ЗМІ у життєдіяльності суспільства відзначали вже здавна. І. Пасько і Я. Пасько нагадують, що в Англії XVII століття друковане слово відіграло помітну роль у формуванні громадських орієнтирів, оскільки читаюче населення вже тоді складало 60 – 70 відсотків [11].

К. Дойч, розробляючи проблему ролі комунікації у становленні націй та народів, дійшов висновку, що «...процеси комунікації є основою зв'язності суспільств, культур і навіть особистостей...» [7]. Вчений вважає, що будь-яка співпраця людей потребує комунікації, і чим більш організоване суспільство, – тим більша потреба в комунікації, а отже – в інформації.

Таким чином, ЗМІ повинні відігравати роль комунікативного засобу суспільства та бути єдиною ланкою між громадянським суспільством і державою. Держава – це публічна влада, сфера загальних інтересів; громадянське суспільство – це сфера індивідуальних свобод і приватних інтересів, а між ними – засоби масової інформації, визначальною особливістю яких є розбудова демократії. Тому основне завдання ЗМІ полягає в інформуванні людей щодо різних питань життєдіяльності держави й суспільства. З огляду на це, засоби масової інформації є способом впливу на свідомість людей з метою формування у них певних настанов, оцінок і суджень для створення позитивного стереотипу законослухняної поведінки громадян, прагнення дотримуватися норм права, поважати закон та права людей.

Засоби масової інформації здатні переконливо, наочно й оперативно надавати актуальні матеріали багатомільйонній аудиторії, інтенсивніше, ніж інші засоби, впливати на свідомість і почуття людей. Вони мають величезні можливості залучати до участі у розв'язанні певних завдань, що стоять перед органами державної влади, найбільш авторитетних фахівців з різних сфер життя (керівників різного рівня, вчених, письменників, публіцистів, соціологів, політологів, експертів та ін.). Такі особи своїми виступами, коментарями й оцінками сприяють вихованню у громадян правосвідомості, поваги до прав людини, налаштовують суспільство на всебічну допомогу органам державної влади. У демократичному суспільстві засоби масової інформації відіграють важливу інформаційну роль, стають своєрідним посередником між журналістом і суспільством. ЗМІ повинні задовольняти інформаційні запити суспільства.

Відоображаючи та формуючи громадську думку, засоби масової інформації акумулюють досвід і волю населення, а також впливають на свідомість, вчинки, колективні дії людей. Підсумовуючи вищесказане, можна виділити основні функції засобів масової інформації:

- задоволення інформаційних потреб суспільства;
- вивчення та формування громадської думки;
- організація дискусій з важливих питань суспільства;
- підтримка або критика програм і діяльності держави, державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, партій тощо;
- виховання правової культури населення.

Для більшості громадян ЗМІ є найважливішим джерелом інформації про діяльність органів державної влади, про події, що відбуваються в країні та у світі. Виходячи з цього, слід наголосити, що будь-яка інформація, незалежно від того, якої сфери вона стосується, спрямовується не тільки на інформування аудиторії, але й на формування ціннісних орієнтацій особи. Отже, ЗМІ є одночасно і продуктом громадської думки, і силою, що її формує. Саме в цьому й полягає особливість її специфіки.

Відповідно до ч. 1 ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [10].

Це законодавчо закріплене право є одним із основоположних прав людини і громадянина.

Звісно, національне «я» міститься не лише у слові – пише у своїй праці «Національна ідея і національна воля» Левко Лук'яненко, – воно міститься ще в багато чому іншому, але в слові воно міститься найбільше... Вплив слова (мови) на думку (настрій) людини відкриває можливості впливати на зміну свідомості людей та зміну їхньої поведінки [2, с. 45].

Названа конституційна норма свідчить, що свобода думки і слова є одним із найголовніших надбань людства. Однак, на нашу думку, ставши основним джерелом інформації для значної частини суспільства, ЗМІ в сучасних умовах здійснюють подвійний вплив на спосіб життя молодшої людини. З одного боку, ЗМІ є чинником, що стимулює формування здорового способу життя у молоді, а з другого – провокує розвиток шкідливих звичок, сприяє виникненню

психологічного дискомфорту тощо. Часом буває важко визначити, чого більше від наданої інформації – користі чи шкоди. Крім того, ЗМІ впливають не тільки безпосередньо на особистість молодшої людини, а й опосередковано, через оточення – батьків, учителів, ровесників, які теж під цей вплив підпадають. Отже, сила впливу істотно посилюється. Можна стверджувати, що існуючі в суспільстві соціальні норми, прагнення, потреби і громадська думка значною мірою формуються ЗМІ [13, с. 99].

Сьогодні у газетах, на телебаченні та радіо показують, друкують, розповідають багато негативного, що в подальшому житті відіграє досить важливу роль у розвитку і вихованні підлітків та молоді. Переглядаючи фільми, передачі, які насичені насильством, грубістю, стріляниною, вони пізніше намагаються відтворити це у реальних подіях, тобто в буденному житті. Як наслідок – процес «омолодження» злочинності – збільшується чисельність підлітків-злочинців [8, с. 64]; у певної частини неповнолітніх негативний вплив зовнішніх подразників активує жорстокість, і як результат – жакливі у своєму безглузді та жорстокості злочини, які просто не вкладаються у нормальне розуміння [12, с. 88].

За даними кримінально-правової статистики МВС України, щорічно реєструються від 32 до 40 тис. злочинів, скоєних неповнолітніми, серед яких вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, розбої, грабежі, крадіжки, хуліганства та ін. [4, с. 256, 257].

Із вищезазначеного можна виокремити найнебезпечніші чинники ЗМІ, що негативно впливають на молоде покоління та спричиняють небажані наслідки в поведінці, способі життя, уподобаннях та орієнтаціях.

1. Наявність значної кількості літератури, телепрограм та художніх фільмів, де герої досягають успіху нечесними, аморальними або навіть злочинними методами, підсвідомо орієнтує молодь саме на такі шляхи. Занепокоєння викликає поширення у ЗМІ негативної інформації як соціально-політичного характеру, так і повідомлення про вбивства, насильства, аварії, що на тлі економічної кризи, соціальної нестабільності, тотальної невпевненості у майбутньому збільшує кількість психологічних та емоційних стресів у молодого покоління, посилює агресивність, зневажання людського життя, переконання в тому, що більшість проблем можна швидко розв'язати за допомогою сили.

2. Культивування деструктивних гендерних стереотипів. Найбільша їх присутність спостерігається у популярних реаліті - шоу, ток - шоу, телесеріалах, у рекламі. Ось тільки деякі з них: «Жінки різними методами намагаються одружити на собі хлопців», «Чоловіки різними засобами уникають одруження», «Поведінка, що характерна для чоловіків – статеві спокуси і зрада, а для жінок – скандальність, скнарність і марнославство». Відбувається культивування деструктивних гендерних стереотипів, що знищує позитивне наповнення понять «шлюб», «кохання», «щастя», «діти», замість цього навіюються моделі поведінки, характерні для західної сексуальної революції 50-х років ХХ століття: орієнтація на ранню сексуальну поведінку, позашлюбне співжиття, часта зміна статевих партнерів, відкладання народження дітей «на потім». З демографічної точки зору подібні телепроекти працюють на руйнування цінностей сім'ї, шлюбу, родини. Такі моделі поведінки відштовхують молодь від створення сім'ї, народження і виховання дітей у шлюбі.

3. Реклама, яка розповсюджується на телебаченні та радіо, на вулиці, а саме – спиртні напої, цигарки тощо.

4. Пропаганда «вільних стосунків» замінює собою офіційний шлюб «співжиттям», призводить до зростання кількості абортів, збільшення розлучень, руйнує інститут сім'ї, що веде до зростання кількості бездоглядних дітей. Відбувається пропаганда частоті зміни сексуальних партнерів. Молоді і привабливі телегерої стають об'єктами для наслідування, подають девіантні рефлексивно підкріплені моделі поведінки, що дискредитують статеві відносини, руйнують інститут шлюбу.

5. Пропаганда наркотиків. Реклама і пропаганда наркотиків останнім часом має на телебаченні як латентний (прихований), так і відкритий характер. Підтвердженням є стереотип: «Усі видатні співаки і музиканти – наркозалежні».

6. Ненормативна лексика. Майже на всіх каналах немає цензури щодо використання ненормованої лексики, монологи героїв є невичерпним постачальником сленгів, нецензурних висловів, кримінальних жаргонів, підкріплених відповідними брутальними жестами.

7. Показ прикладів жорстокості і насильства. Трансляція сцен жорстокості й насильства у випусках новин, перенасиченість дитячих мультфільмів епізодами насильства і жорстокості, бойовики і детективи, демонстрація трупів, актів вандалізму, показ прикладів нелюдської жорстокості (допити, знущання, вбивства), страждання і кров нескінченним потоком ллються з телеекранів і тиснуть на психіку дітей, справляючи деструктивний вплив. Сучасні дослідження [3] свідчать про причинно-наслідкові зв'язки між тривалою дією медіа - насильства і агресивною

Проаналізувавши фактори негативного впливу ЗМІ та комунікації на формування особистості молодого покоління, можемо констатувати, що на сучасному етапі глобалізації суспільства вони відіграють важливу роль у формуванні світогляду (зокрема негативні тенденції: методи психічного впливу, формування залежностей, фобій, прищеплення шкідливих звичок, моделювання агресивності, гендерної нерівності, всюдозволеності, розбещеності, аморальності тощо), що веде до збільшення кількості молоді з асоціальною поведінкою.

Таким чином, однією з можливих причин криміналізації молоді є те, що сучасний підліток не має достатньо позитивних героїв з відповідними ідеалами для наслідування. У зв'язку з тим, що в нього ще не сформовані свої принципи поведінки, він переймає їх у більш «сильної» особистості, у тому числі, яка пропагується з телеекрана, викликаючи деформацію духовного життя підростаючого покоління [9, с. 18].

Враховуючи масштаби впливу ЗМІ, з профілактичної точки зору, на нашу думку, доцільно запропонувати наступні заходи з їх участю:

1. Розкривати верствам населення причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, ховаючи специфічність і масштаби їх впливу.
2. Формувати у читачів, радіослухачів, теле- і кіноглядачів необхідні позитивні настанови і, так звані, стереотипи поведінки в різноманітних ситуаціях.
3. Зменшити доступ неповнолітніх до фільмів з елементами агресії та насильства. Насамперед це стосується фільмів із сюжетами, де існує не просто певний набір сцен насильства, а де ці сцени виправдовують досягнення кінцевої мети будь-яким чином, навіть протиправним.
4. Роз'яснювати населенню чинне законодавство і аналізувати практику його застосування;
5. Пропагувати кращі зразки національного культурного і мистецького здобутку, інформаційний захист національних інтересів і національної духовності, виховання поваги до загальнолюдських цінностей і загальносуспільних інтересів, прав людини.
6. Поширювати досвід взаємодії правоохоронних органів і громадськості при виконанні профілактичної роботи [6, с. 10, 11]. Використовувати у правовому вихованні молоді досвід іноземних держав (наприклад, США). Офіцери поліції спільно з працівниками виправних закладів, психологами і педагогами запроваджують «екскурсії» школярів, студентів до місць позбавлення волі. Молоді люди на власні очі бачать наслідки протиправної поведінки, об'єктивно оцінюють ризик викриття злочинця з розповідей адміністрації цих закладів. Мета таких «екскурсій» — формування переконання молоді людини у безглузді протиправної поведінки [5, с. 122].

На нашу думку, проведення таких заходів з відповідним коментарем фахівців доцільно було б висвітлювати через засоби масової інформації, особливо на телебаченні.

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити такі висновки:

1. ЗМІ є важливим ключем до пізнання світу, засобом, за допомогою якого ми створюємо образ усього, що навколо нас, пізнаємо чужі культури, пізнаємо чужинців. Тому необхідним є переорієнтація ЗМІ: залучення до пропаганди здорового способу життя, поваги загальнолюдських цінностей, підвищення рівня правової культури, що стане вагомим кроком до виховання законослухняних громадян.

2. Культуру використання інформації молодим поколінням потрібно виховувати через сім'ю, навчальні та позашкільні заклади. Важливо розуміти, що умовах сучасного інформаційного суспільства, коли засоби масової інформації і комунікації перетворилися на необхідний елемент життя сучасної людини, стали органічною частиною середовища її проживання, вони автоматично є і потужним чинником формування особистості молоді.

3. Роль засобів масової інформації в нашому житті зростає щосекундно, адже ЗМІ охоплюють практично всі сфери життя людини, інформують про політичні, економічні, соціокультурні події у світі, наближають нам незнайомі світи, сприяють соціалізації та інтеграції в суспільство, постають важливим фактором формування світогляду особистості і ціннісних орієнтацій суспільства. Повинні визнати, що нині збереження міжнародного миру та злагоди багато в чому обумовлене збереженням стабільного рівня толерантності до національних спільнот у більшості населення, незважаючи на погіршення економічного стану країни й політичну напруженість у суспільстві. І саме ЗМІ як фактор значного впливу на масову свідомість мають перебрати на себе роль агентів підтримки того безконфліктного простору, що формувався в регіонах протягом багатьох століть.

4. Потрібно активізувати роботу шкільних ЗМІ, які повинні взяти на себе обов'язки просвітницької діяльності з роз'яснення впливу мас-медіа на особистість, ознайомлення з методами, формами та прийомами роботи ЗМІ.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Просвітницька робота з питань

національного, культурного і мистецького здобутку, захисту національних інтересів і національної духовності, виховання поваги до загальнолюдських цінностей і загальносуспільних інтересів, прав людини повинна знайти своє відображення у навчально-виховних планах дошкільних, шкільних та вищих навчальних закладах.

Бібліографічні посилання:

1. **Абрамова Г.С.** Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 1997. – 704с.
2. **Бондар Ю. В.** Свобода слова: українська мірка / Ю. В. Бондар. – К. : МАУП, 2004. – 144 с.
3. **Брайант Д., Томпсон С.** Основы воздействия СМИ. / Д. Брайант., С. Томпсон – Москва, Киев, 2004. – 424 с.
4. **Голіна В., Багатириова В.** Основні риси сучасної злочинності неповнолітніх: стан та шляхи її попередження: Наук.-практ. семінар // Вісн. Акад. правових наук України. – 2004. – № 1. – С. 256-257.
5. **Головченко В.** Особливості формування правової культури молоді // Право України. – 2004. – № 10. – С. 120-123.
6. **Гончаренко В. И., Пушкар В. В., Сенчик Н. А. и др.** Профилактика правонарушений средствами массовой информации: Метод. рекомендации. – К., 1979. – С. 10–11.
7. **Дойч К.** Народи, нації та комунікація // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — К., 2000. – 546 с.
8. **Заросинський Ю.** Причини і умови злочинності неповнолітніх потребують теоретичного і практичного розроблення [Текст] / Ю. Заросинський, О. Заросинський // Право України : Юридичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 64-68
9. **Зиядова Д.** Почему подросток совершает преступление? [Текст] / Д. Зиядова // Воспитание школьников. – 2002. – № 8. – С. 17-21
10. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. **Пасько І.Т., Пасько Я.І.** Громадянське суспільство і національна ідея (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). — Донецьк, 1999. – 58 с.
12. **Процик А. Я.** Кримінологічний аналіз особистісних особливостей неповнолітніх агресивних злочинців та основних класифікацій їх типів [Текст] / А.Я. Процик // Наше право. – 2004. – № 2 (1ч.). – С. 88-92
13. **Яременко О., Балакірєва О., Бутенко Н.** Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді [Текст] : научное издание / О. Яременко, О. Балакірєва, Н. Бутенко та ін. ; Українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я», Укр. ін-т соц. досліджень. - Київ, 2000. –111 с.

УДК 930.1

Н. В. Шакун

ІСТОРІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Розглядаються особливості інтерпретації історії в контексті постмодерністської філософії. Авторка вважає, що аналіз філософсько-методологічних питань функціонування світоглядного плюралізму сприятиме виробленню ефективних стратегій рефлексії над історією, дозволить переглянути її монологічне розуміння і уможливить осмислення проблем історичного пізнання з позицій різноманітності й множинності подій у світі.

Ключові слова: історія, постмодернізм, ризома, хаос, плюралізм, релятивізм.

Рассматриваются особенности интерпретации истории в контексте постмодернистской философии. Утверждается, что анализ философско-методологических вопросов функционирования мировоззренческого плюрализма будет способствовать разработке эффективных стратегий рефлексии над историей, позволит пересмотреть ее монологическое понимание и сделает возможным осмысление проблем исторического познания с позиций разнородности и множественности событий в мире.

Ключевые слова: история, постмодернизм, ризома, хаос, плюрализм, релятивизм.

The peculiarities of history interpretations in the context of post modernist philosophy are

© Н. В. Шакун, 2012